

Pető Györgyi
Posta István

Sokszínű
IRODALOM

8

NAT 2020 ✓

A könyvet írta: **Pető Györgyi** • tanár
Posta István • tanár

Lektorálta: **Dr. Fried István** • professor emeritus
Kertész Józsefné • szakvezető tanár

Szerkesztők: **Árokszállási Ildikó**
Solymosy Boglárka

Rajzok: **Márffy János**

Borítóterv és tipográfia: **Molnár Mónika**
Szőke András

Műszaki szerkesztő: **Katona Csaba**

Nyelvi lektor: **Varró Sándor**

Kerettanterv:

Kerettanterv 5/2020 (I. 31.) II.3.1. sz. melléklet

A képek forrása:

Budapest Főváros Levéltára; Cultiris Kulturális Képgyűjtemény; Fotolia; Fortepan; Magyar Országos Levéltár; Magyar Távírási Iroda; Móra Ferenc Múzeum; Néprajzi Múzeum; Országos Széchényi Könyvtár; Petőfi Irodalmi Múzeum; shutterstock.com; Mozaik Archívum

A Mozaik Archívumból származó fotókat készítette:

Bozsó Márton, Katona Csaba, Reményfy Tamás, Szabó Pál, Vadász Sándor

Ezúton mondunk köszönetet Balogh Istvánnak; Corvus-Kora Róbertnek; Csabai Istvánnak; a Diafilmgyártó Kft.-nek; az Európa Könyvkiadónak; Gábor Marianne-nak; Hobónak; Horváth Ferencnek; Horváth Tibornak; a makói József Attila Múzeumnak; a Képes Kiadónak; dr. Juhász Antalnak; a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának; Majoros Sándornak; Mateti Lászlónak; Mihályfy Borbálának; a szegedi Móra Ferenc Múzeumnak; dr. Nagy Imrének; a Pécsi Nemzeti Színháznak; Petkovits Tamásnak; a Petőfi Irodalmi Múzeumnak; Rádóczy Gyarmathy Gábornak; Rühl Gizellának; a szegedi Somogyi Károly Könyvtárnak; Szakonyi Balázsnak; Szanka Józsefnek; a Szegedi Nemzeti Színháznak; a Szegedi Szabadtéri Játékok Igazgatóságának; az SZTE Klebelsberg könyvtárnak; Tiszlavitz Csabának és Venczák Mariann-nak a kötet elkészítéséhez nyújtott segítségért.

A kötet hátsó borítójának belsején egyedi kód található, melyet a www.mozaweb.hu oldalon aktiválhatsz. Az aktiválás hozzáférést biztosít a kiadvány elektronikus változatához a honlapon található feltételekkel.

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a mű bővített, illetve rövidített változata kiadásának jogát is. A kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül sem a teljes mű, sem annak része semmilyen formában nem sokszorosítható.

ISBN **978 963 697 909 6**

Copyright **Mozaik Kiadó – Szeged, 2011, 2023**

*A jó könyvek mindig igazat mondanak,
még akkor is, ha olyasmit írnak le,
ami sohasem történt meg,
és nem is fog megtörténni.*

(Stanislaw Lem)

Kedves Diákok!

Nyolcadik osztályos irodalmi kalandozásaink során közelebb kerülünk a jelenkorhoz. A *Nyugat* folyóirat szerzői – többek között Ady Endre, Móricz Zsigmond, Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Karinthy Frigyes – a múlt század első felében hozták létre életművüket, és irodalmunk legjelentősebb alkotói közé tartoznak.

A lírai alkotások örök emberi érzelmeket mutatnak be: az anya iránti szeretetet, a szerelem erejét, a haza miatti aggodalmat. A költői hivatástudat megnyilvánulását is olvashatjátok. Megismerhetitek a határon túl élő magyarság irodalmát, s ezen keresztül a kisebbségi lét és a megmaradás nehézségeit. A háborúk és diktatúrák idején írt művek kifejezik az emberhez méltó élet és a szabadság iránti vágyakozást. A regények változatain és a novellákon keresztül a 20. század világszemléletébe pillanthattok. A dráma műnemét Örkény István *Tóték* című műve képviseli. A modern alkotással az új drámai törekvéseket elemezhetitek.

Az alábbiak a tankönyvben való eligazodásban segítenek.

A fejezetek felépítése:

- *nyitóoldal*, amely bemutatja a fejezet témáját;
- a *leckék*;
- a fejezet végi *összefoglalás*.

A leckék felépítése:

- rövid *bevezető* szöveg, amely bemutatja az adott rész témáját;
- *felvezető kérdés*;
- a tárgyalandó *irodalmi mű*;

Irodalmi és kulturális élet a *Nyugat* első korszakában

Irodalmi folyóiratot alapítani nehéz feladat. Az olvasóközönséget meghódítani és megtartani, az újságot újra és újra tartalmas, érdekes írásokkal megtölteni, nagy tehetséget igénylő munka. Ritkán járt ez a törekvés olyan sikerrel, mint jó száz évvel ezelőtt a *Nyugat* című folyóirat esetében. A lap mai napig felülmúlhatatlan alkotógárdája nagyszerű szerzőkből és szerkesztőkből állt.

- *Beszélgétek meg, milyen lenne az a diákújság, melyet most indítanátok az iskolában!*

Történelmi háttér

Magyarország az 1867-es kiegyezést követően megindult az erőteljes polgárosodás útján. A gyors ipari fejlődés ellenére azonban az ország kettős képet mutatott. Az egyik az elmaradott, vidéki Magyarország. Itt megmaradtak a nagybirtokok, az arisztokraták továbbra is a hagyományos nemesi értékrend szerint, a többi társadalmi rétegtől elzárkózva éltek. Emellett a parasztság tömegeinek szegénysége, kiszolgáltatott helyzete jellemezte a vidéket.

A kapitalizálódó városok más képet mutattak. A városok vezető rétegét a nagypolgárság alkotta: a meggazdagodott vállalkozók, gyárosok, kereskedők, bankárok. Mellettük jelentősen nőtt a középosztályhoz tartozók: a tisztviselők, értelmiségiek száma. Azonban a városi lakosság nagyobb részét is a szegényebb rétegek, a megélhetésért küzdő kispolgárok (kishivatalnokok, iparosok) és a sokszor éhbérért dolgozó munkások képezték.

Művészeti és kulturális élet

Tudod-e?

Az első modernséget vállaló lap Kiss József *A Hét* című folyóirata volt, amely 1890-től jelent meg.

A kiegyezés után bevezetett kötelező népiskolai oktatás eredményeként **egyre többen tudtak írni-olvasni, s megnövekedett az igény a kultúra iránt.** A fővárosban és a vidéki nagyvárosokban színházak épültek, újságokat alapítottak, de olvasóköroket, könyvtárakat a kisebb településeken is létrehozta.

Az irodalom, hasonlóan a társadalomhoz, kétarcúvá vált. Hiszen a városi életforma olyan problémákat is felvetett, melyekre a hagyományos népnemzeti szemlélet és stílus már nem volt képes megfelelő választ adni.

6.1–2. kép • A kultúra fellendülésének jelei: falusi olvasókör (balra), valamint a Szegedi Nemzeti Színház 1883-ban elkészült épülete. Nézz utána, hogy a lakóhelyeden vagy környékén lévő kulturális intézmények mikor jöttek létre!

Az irodalom megújítása

A 20. század elején még a népnemzeti stílus volt a hivatalos irodalmi irányzat, amely Petőfi és Arany nyomában igyekezett járni, de a szerényebb tehetségű, többnyire maradi ízlésű szerzőknek inkább csak a nagy elődök utánzására futotta. **Egyre nagyobb igény mutatkozott azonban az irodalom megújítására.** Számos fiatal tehetség kezdte bontogatni szárnyait, akik ezt a célt tűzték ki maguk elé.

Ezt a szándékot tükrözte Ady Endre 1906-ban megjelent *Új versek* című kötete is, amely modern, új hangjával nagy visszhangot keltett.

Nagyváradszón 1908-ban irodalmi antológia (gyűjtemény) jelent meg *A Holnap* címmel, melyben Ady mellett fiatal tehetségek írásai kaptak helyet. A szerzők célja az volt, hogy hadat üzenjenek a maradiságnak, és – ahogy a kötet címe is mutatja – lefektessék a jövő irodalmának alapjait.

Ezeknek a törekvéseknek volt a betetőzője az 1908. január 1-jével indult **Nyugat**, mely szerkesztőinek köszönhetően **egyszerre képviselte a magas művészi színvonalat és az alkotói szabadságot.**

7.1. kép • *A Holnap* borítója. Olvasd le a képről, kiknek a verseit tartalmazta!

A kávéházi élet

Magyarországon a török időkben jelentek meg a kahvedzsik, a török kávéfőzők. A hódító itala azonban akkoriban még nem vált népszerűvé a magyarok körében. A kávézás divatja csak a 18. században, Nyugat-Európából indult hódító útjára hazánkban. A század végén egy angol utazó elismeréssel beszélt a budai és pesti kávéházakról, és meglepetten tapasztalta, hogy a főurak és a köznép ugyanazokat a helyeket látogatják.

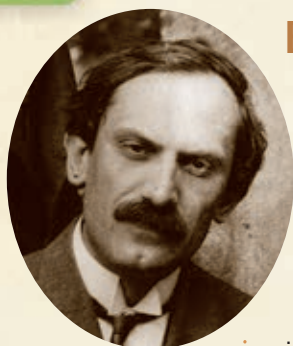
A kávéházak fontos szerepet töltek be a közéletben is. Ezt jelzi az is, hogy az 1848-as forradalom kirobbantói, a fiatal pesti írók, értelmiségiek a Pilvax kávéházban találkoztak rendszeresen. Onnan indultak el március 15-e reggelén is.

A 19. század végén és a 20. század elején a művészek törzshelyévé váltak a kávéházak. Mindenki tudta, hogy melyik kávéházba kell mennie, ha valamelyik híres íróval, költővel vagy filmmel szeretne találkozni. Sok vers, írás ott, a kávéházi asztaloknál született. A *Nyugat* egyik alapítója, Fenyő Miksa így írt erről: „Aki e korszak irodalomtörténetét meg fogja írni, legjobban teszi, ha fejezetei címéül egy-egy kávéházat választ: *Royal, Club, Central, New York, Szabadság, Philadelphia, Modern.*”

A kávéházak minden napszakban fogadták a vendégeket. Az ételek, italok mellett tintát, papírt, újságokat, sőt lexikonokat is tartottak. A New York kávéház kínálatában szerepelt az „írótlál” vagy más néven „kis irodalmi” nevű fogás (sonka, szalámi és sajt), amelyet a pénztelen írók gyakran ingyen megkaptak.

7.2-3. kép • Kávéházi életképek. Karinthy Frigyes a kávéházi irodalmár „embertípusára” kitalált egy humoros elnevezést: Homo Caffea-ticus Litterarius. Miért volt fontos a művészek találkozása a kávéházakban? Hogyan járulhatott ez hozzá a kulturális élet fejlődéséhez?

34.1. kép • Babits Mihály portréja

Babits Mihály

(1883, Szekszárd – 1941, Budapest)

„Babits is tudós és aszkéta volt. Költői zsenije tette azzá. A nagy belső élet, az érzékenység, az idegzengés. A lelkiismeret. [...] Filozófusi hajlama és szerzett tudása, ez az első kézből való óriási tudás csak gazdagította és emelte költészetét. [...] Örökké meg fog maradni a költészete. Ez a hihetetlenül komplex, magasrendű és ritka költészet. Az élő idegek, az élő értelem, az élő látás együttes költészete. Mindig lesz benne felfedeznivaló.” (Szabó Lőrinc)

Költő, író, műfordító, a 20. századi magyar irodalom meghatározó egyénisége. Értelmiségi család sarja. Édesanyja irodalomszerető, művelt asszony volt, fejből tudott hosszabb terjedelmű irodalmi műveket szavalni.

Babits iskoláit Pesten és Pécsen végezte. Nyelvtudása nagyon gyorsan fejlődött, már gyerekként kiváló ismerője volt a latin és francia nyelvnek. A család jogi pályára szánta, de ő a budapesti bölcsészkarra jelentkezett. Itt kötött barátságot Kosztolányi Dezsővel és Juhász Gyulával.

Az egyetem befejezése után nem kapott állást a fővárosban, ezért vidéki iskolákban tanított: Baján, Szegeden, Fogarason. Ezután a *Nyugat* munkatársa, majd szerkesztője volt haláláig.

Egy rádióelőadáson figyeltek fel arra, hogy nehezen veszi a levegőt. A nehéz légzést gégedaganat okozta, melynek következtében a költő hangját is elveszítette. Ezután beszélgetőfüzetekben érintkezett családjával, környezetével.

Sokoldalú költő volt. Művészetét a tudós magatartás, a filozofikus megközelítés jellemzi. Első kötete, a *Levelek Iris koszorújából* még az útkeresés jegyében született. Adyhoz hasonlóan az újat kereste. Ezt a költői korszakot változatos versformák és műfaji gazdagság jellemzi. Az első világháború ellen versekkel tiltakozott, elítélte a vérontást. Legnagyobb háborúellenes verse a *Húsvét előtt*. Később szinte prófétai szerepet vállalt műveiben (*Holt próféta a hegyen*, *Jónás könyve*). Az 1930-as években született verseiben megjelent témaként betegség is, egyre többet foglalkozott a halállal (*Ősz és tavasz között*, *Balázsolás*).

Műfordítóként is kiváló volt. Dante *Isteni színjáték* című művének fordításáért kitüntetést is kapott.

Tudod-e?

Babits verseivel szerepelt *A Holnap* című antológiában. „Kedves Mihályom, nagy dolgról van szó. Modern magyar antológiát akarunk szerkeszteni, Adyval élén. Azonnal küldj még egy bokrétát verseidből, mert terád nagyon számítunk!” – írta ennek kapcsán Juhász Gyula Babitsnak.

Autogramfal Esztergomban

Babitsék Esztergomban vásároltak házat, ahol azután a nyarakat töltötték. Itt egy különleges fal várta a látogatóba érkezőket, amelyre a költő és felesége, Török Sophie aláírást kértek a vendégeiktől. Babits az aláírással ötletét egy helybéli barátjánál látta, s ő is megvalósította.

Nem tartottak meg azonban minden aláírást. Vendégeiknek puha rajzszenet adtak. Akinek nem akarták a nevét megőrizni, annak az aláírást később letörölték a falról. A megőrzésre szánt neveket viszont Török Sophie freskófestéssel átrajzolta, s így konzerválta.

34.2. kép • Az aláírással Babitsék esztergomi házában. A kép jobb oldalán a költő felesége, Török Sophie látható. Nézz utána, mi történt a fallal Babits halála után!

Babits Mihály: Messze... messze...

Az utazás, az idegen tájak megismerése mindig vonzotta az embereket. Minden helynek van valami meghatározó jellemzője, ami egyedivé teszi. Babits Mihály következő verse különböző országok jellegzetességeit villantja fel.

- *Hogyan ismerhetünk meg ma egy tájat? Miért könnyebb napjainkban utazni, mint régen? Beszéljétek meg!*

Babits Mihály

MESSZE... MESSZE...

Spanyolhon. Tarka hímű rét.
Tört árnyat nyujt a minarét¹.
Bús donna² barna balkonon
mereng a bíbor alkonyon.

Olaszhon. Göndör fellegek.
Sötét ég lanyhul fülleteg.
Szökőkút víze fölbuzog.
Tört márvány, fáradt mirtuszok³.

Göröghon. Szirtek, régi rom,
ködöt pipáló bús orom.
A lég sűrű, a föld kopár.
Nyáj, pásztorok, fenyő, gyopár⁴.

Svájc. Zerge, bércek, szédület.
Sikló. Major felhők felett.
Sötétzöld völgyek, jégmező:
Harapni friss a levegő.

Némethon. Város, régi ház:
emeletes tető, faváz.
Cégérek, kancsók, ó⁵ kutak,
hizott polgárok, szűk utak.

Frankhon. Vidám, könnyelmű nép.
Mennyi kirakat, mennyi kép!
Mekkora nyüzsgés, mennyi hang:
masina, csengő, kürt, harang.

¹ *minarét* • minaret;
muszlim templomok
mellett álló, karcsú,
magas torony

² *donna* • asszony,
hölgy; spanyolul
helyesen doña
[donya]

³ *mirtusz* • örökzöld
fa vagy cserje

⁴ *gyopár* • alacsony
évelő növény

⁵ *ó* • régi

35.1. kép • Babits első verseskötetének egy későbbi kiadása. Ebben jelent meg a *Messze... messze...* című vers is. Iris a szivárvány megtestesítője a görög mitológiában. Babits a szivárványt sokszínű költészete jelképének tekintette, a kötetben ennek jegyében sokféle műfajhoz, stílusirányzathoz tartozó vers is található

A természet folyamatos változása mindig is foglalkoztatta az embereket. A művészek is gyakran választják ezt műalkotásuk témájául. Így minden művészeti ágban találkozhatunk az évszakok, valamint azok váltakozásának művészi megjelenítésével. Áprily Lajos verse a természet ébredése felett érzett örömet fejezi ki magával ragadó ritmusban.

- *Neked melyik a kedvenc évszakod? Miért?*

Áprily Lajos MÁRCIUS

A nap tüze, látod,
a fűrge diákot
a hegyre kicsalta: a csúcsra kiállt.
Csengve, nevetve
kibuggyan a kedve
s egy ős evoét¹ a fénybe kiállt.

Régi, kiszáradt
tó vize árad,
néma kutakban a víz kibuzog.
Zeng a picinyke
szénfejű cinke
víg dithyrambusa²: dactilusok.

Selymit a barka
már kitakarta,
sárga virágját bontja a som³.
Fut, fut az áram
a déli sugárban
s hőkken a hó a hideg havason.

Barna patakja
napra kacagva
a lomha Marosba csengve siet.
Zeng a csatorna,
zeng a hegy orma,
s zeng – ugye zeng, ugye zeng a szived?

¹ evoé • ujjongó
örömköltés (görög)

² dithyrambus
[ditürambusz] •
lírai költemény,
dicshimnusz
(görög)

³ som • több méter
magasra is megnövő
cserje; termése
élénkpiros,
savanykás ízű

68.1 kép • Széncinege. Idézd fel a vers és a kép segítségével, milyen jeleit ismered a tavasz beköszöntének!

1. Kit szólít meg a mű? Mi a szerepe a megszólításnak?
2. Mondd el, milyen táj jelenik meg a versben!
3. Hol lehet ez? Határozd meg a földrajzi atlaszod segítségével!
4. Milyen érzés uralkodik a költeményben? Mi bizonyítja ezt?
5. Milyen jelentései találhatók meg a zeng szónak a műben? Keresd ki őket!
6. Milyen képek fejezik ki a természet megújulását?

A tavaszi életöröm verse

Az első szakasz **a tavasz**, az ébredő természet **élményét átélő embert mutatja be**. A második versszaktól **a természet változásai kerülnek a középpontba**. Az újjáéledő természet megtelik élettel.

A látvány mellett a hanghatások is jelzik a tavasz kezdetét. A hétköznapi jelenet azt sejteti, hogy az egyszerű pillanatokban is lehet valami különleges, ami rabul ejti az embert. **Az igék és az igenevek**, valamint a múlt és jelen idejű igealakok **váltakozása** pedig **mozgalmasságot sugall**.

A befejező szakasz a lent és fent ellentétpárjával összegzi a látványt. A kérdésben pedig visszatér az első szakasz egyes szám második személyű megszólítottja. Ez a megszólított lehet a költői én, de lehet az olvasó is.

A vers formája

A mozgalmasságot a ritmus és az ismétlődés is fokozza. A költemény időmértékes verselésű, a rövid szótagok nagy száma miatt érezzük ilyen pergőnek és vidámnak.

A versszakok rímképlete is különleges. Az első két sor páros rímű. Az ezt követő négy sor rímei pedig szinte átölelik egymást:

<i>A nap tüze, látod,</i>	a
<i>a fűrgé diákat</i>	a
<i>a hegyre kicsalta: a csúcsra kiállt.</i>	b
<i>Csengve, nevetve</i>	c
<i>kibuggyan a kedve</i>	c
<i>s egy ős evoét a fénybe kiált.</i>	b

Azt a rímképletet, amelyben két rímelő sor közrefog két másik rímelő sort, ölelkező rímnek nevezzük.

69.1-2. kép •
Botticelli: *Tavasz*
(balra) és Sisley:
*Tavaszi gyümölcsös-
kert*. Számokra mit
jelent ez az évszak?

Történelmi traumák a 20. században

*Oly korban éltem én e földön,
mikor az ember úgy elaljasult,
hogy önként, kéjjel ölt,
nemcsak parancsra [...].
(Radnóti Miklós: Töredék)*

A modern kor, a 20. század meglehetősen kétarcú. A kultúra, a tudomány nagy változást hozott az emberek életébe, könnyebb lett a hétköznapi élet az új technikai eszközöknek köszönhetően. Ugyanakkor ez a kor a legnagyobb háborúk és a népiirtás kora is. A két világháború sok millió áldozatot követelt, generációkat nyomorított meg. A háborúkat követő békek határokat írtak át, népeket szakítottak szét.

A második világháború különösen kegyetlen, megkerülhetetlen ténye: a **holokauszt**. Ennek **során ártatlan emberek, nők, gyerekek millióit ölték meg a származásuk, identitásuk miatt**.

Hitler és a náci párt **ideológiájában központi szerepet töltött be** a zsidóellenesség, az **antiszemitizmus**. Hatalomra jutásuk után Németországban **jogaikban korlátozták**, nyilvánosan megbélyegezték a **zsidókat**.

A második világháború kitörése után a megszállt területekre is kiterjesztették a zsidóüldözést. Előbb gettókból elkülönítették a zsidókat, majd **koncentrációs táborokba szállították** (deportálták), **ahol** embertelen körülmények között **dolgoztatták, végül meggyilkolták őket**. A legismertebb ilyen tábor az auschwitz–birkenau volt.

Öt- és hatmillió közé tehető azoknak a száma, akik a koncentrációs táborok embertelen körülményei vagy szándékos, tömeges megsemmisítés következtében haltak meg.

- *Nézzetek utána, hány magyar zsidó esett a holokauszt áldozatául!*

A kegyetlen üldözés nemcsak a zsidókat, hanem más embercsoportokat, pl. a **cigányokat is érintette**. A **roma holokauszt** (cigány nyelven porajmos) **az ő tömeges elpusztításukat jelenti**.

116.2. kép • Cigányok a koncentrációs táborban

116.1. kép • A Magyarországról deportáltak egy csoportjának megérkezése Auschwitzba. A gyerekek és idősek útja egyenesen a gázkamrába vezetett. Szerintetek mi a legmegdöbbentőbb a képen?

Első lépésként őket is megfosztották jogaiktól, és gettókból különítették el. Majd – a zsidókhöz hasonlóan – megkezdődött a táborokba deportálásuk.

Az auschwitz–birkenau „cigánytáborban” a családok együtt maradhattak, de rájuk is halál várt. 1944. augusztus 2-án egy éjszaka alatt számolták fel a tábort.

Tudod-e?

A Cigány Világszövetség párizsi kongresszusának határozata alapján 1972 óta augusztus 2-a a roma holokauszt emléknapja.

A sok cigányt mind elvitték,
nagy árkokat ásni vitték.
A nagy árok lassan mélyül
víz bugyog fel a mélyéről.
Szegény fiúk, mind mifajták,
a csendőrök úzik-hajtják,
verik őket, kapják kézre,
lemeradót puskavégre.
Az a nagy árok minek kell,
a fekete, feneketlen?
Nem tudják, honnan is tudnák,
csendőröktől meg nem tudják!
Ha tudnák, hogy minek ásnak,
hogy maguknak, hogy nem másnak,
maguknak, a többieknek,
asszonyoknak, gyerekeknek.

*(Choli Daróczy József:
Elvitték a cigányokat)*

Tudod-e?

A roma holokauszt áldozatainak számát különböző becslések 250 ezer és 500 ezer fő közé teszik.

A második világháború borzalmai után újabb rémálom várt Európa és a világ egyes országaira. **A Szovjetunióban** már a háború előtt kialakult egy kegyetlen, totális diktatúra Sztálin vezetésével. Igyekeztek börtönbe zárni, megölni mindenkit, akiket a hatalom ellenségeinek tartottak.

117.2. kép • Kényszermunkát végző rabok a Szovjetunióban. Elevenítsd fel, hogy nevezték a szovjet munkatáborok rendszerét!

A kegyetlen elnyomás miatt az emberekből kiszabaduló düh a rendszer ellen fordult: **1956. október 23-án Magyarországon forradalom tört ki.** Bár a forradalmat végül szovjet segítséggel levertek, s a bosszú nem maradt el, de az emberek szabadságvágyát nem tudták megtörni.

117.3. kép • Tüntető a Parlamentnél 1956. október 23-án. Miért nevezhetjük október 23-át az ifjúság forradalmának?

117.1. kép • Romák a belzeci koncentrációs táborban

Magyarországon is követtek el atrocitásokat a roma ellen. Az egyik legsúlyosabb az 1944-es dobozi méészárlás volt, amelynek során mintegy húsz embert, köztük egy várandós asszonyt gyilkoltak meg. Egy szemtanú így emlékezett vissza: „a csendőrök éjszaka felzavartak bennünket és kizavartak a temetőbe. Ott ránk parancsoltak, hogy ássuk meg a sírt és az ott lévő hullákat temessük el. Amikor végeztünk a szörnyű munkánkkal, a csendőrök azt mondták: ha eljár a szánk, ők visszajönnek és mi is hasonló sorsra jutunk.”

1945 után a Szovjetunió az erőszakosan terjesztett kommunista ideológia segítségével újabb diktatúrákat hozott létre az általa megszállt országokban, így Magyarországon is. A félelem nem ért véget, csak újabb ellenségkép alakult ki. A kommunista diktatúrák saját polgáraik ellen fordultak. Munkatáboraik, módszereik éppoly embertelenek voltak, mint a nácié.

Az eklogák

Az ekloga görög szó, eredetileg szemelvényt, válogatást jelentett. A rómaiak már leszűkítették ezt a fogalmat a bukolikus, azaz pásztor-költeményekre, melyek helyszíne valamilyen idilli természeti környezet. Vergilius eklogáiban a pásztori lét sokszor csak háttér, a költő a kor problémáinak megjelenítésére használta a műfajt.

Radnóti 1938-ban fordította Vergilius *IX. eklogáját*. Valószínűleg ennek hatására kezdett eklogákat készíteni, hiszen ebben az évben írta meg első ilyen művét. Összesen nyolc eklogája született. Minden bizonnyal versciklussá szerette volna szerkeszteni a költeményeket, hiszen 1942-ben a *Száll a tavasz...* című versének az *Előhang az eklogákhoz* alcímet adta. Hatos sorszámmal nem maradt fenn ekloga, valószínűleg az *Oly korban éltem én...* kezdetű szánta annak Radnóti, de nem tudta befejezni a verset, mert behívták munkaszolgálatra. A két utolsó ekloga már a bori táborban keletkezett.

Vas István így ír az eklogákról: „E versek a költészetnek azokhoz a ritka remekműveihez tartoznak, melyek a művészi tökéletességet az erkölcsi tökéletességgel párosítják. [...] örök és diadalmas tiltakozások a fasizmus, mindenfajta fasizmus ellen.”

120.1. kép • Illusztráció Vergilius műveinek egyik középkori kiadásából. Mi utal a képen Vergilius verseinek témájára, műfajára?

Üzenet a rabságból

A lírai én a munkatábor távolából szólítja meg feleségét. A foglyok, a tábor lakóinak életét mutatja be, az estét, a gyötrelmes munka utáni megpihenést, amikor a szürkület a tábor kerítéseit, épületeit homályba burkolja. Az álom repíti haza a foglyokat a „*búvó otthoni tájra*”. **A lírai énben kétkedő, aggódó kérdések sorozatát indítja el az otthon felidézése.** Az otthon, a haza léte, a hazatérés lehetősége mind kétséges. Az állati lét szintjére süllyesztett lírai én **egyetlen menedéke a versírás,** ez köti az emberhez méltó élethez.

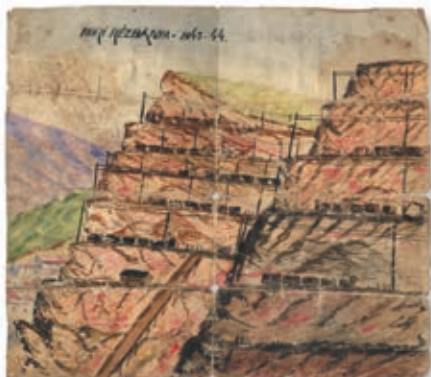
A munkatábor különböző nemzetiségű foglyai az elnyomott népek közös sorsát is jelképezik. A rémhírek és férgék a lelki és testi szenvedést mutatják be. **A rabokban a remény és a kétségbeesés váltja egymást.**

A vers vallomással zárul: a lírai én vallja meg kedvesének szerelmét.

Idősíkok és versforma

A vers végig jelen idejű, csak egy helyen vált az igeidő múlt időbe, mikor a *Lager* őreiről beszél. **Ennek ellenére az idősíkok váltakoznak. A rideg valóság jelenével váltakozik a képzelet és az álom emlékeket idéző múltja.**

A versforma hexameter, amit a költeményben is említ. Az ekloga verselése ez, melynek szabályossága a tábor képével is ellentétben áll. **A művészi kifejezés, a forma tökéletessége szembekerül a kaotikus világgal.**

120.2. kép • Az egyik bori munkaszolgálatosnak a rézbányáról készült rajza. „[...] s posta se jön, kód száll le csupán barakunkra” – írja a költő a versben. Beszéljétek meg, szerintetek miért várták annyira a leveleket a rabok!

1. Miért mondhatjuk, hogy a vers a hiány, a fájdalom műve? Indokold a válaszodat!
2. „A szabadság nemcsak egy nemzet magánügye, hanem az egész emberiségé is.” (Szerb Antal) Vitassátok meg ezt az állítást a vers tükrében!
3. Hasonlítsátok össze csoportokban dolgozva Petőfi és Radnóti életét és irodalmi tevékenységét! Figyeljete a következő szempontokra: a költői sorsra vonatkozó versek, hitvesi költészet, személyes élmények a történelem fontos pillanataiban!
4. Hogyan támasztja alá az alábbi visszaemlékezés a versben rögzített tényeket? Nevezhető-e a részlet alapján Radnóti verse dokumentumnak is? Indokold a válaszodat!

Akkor Borban már voltak szerb, francia, angol, később olasz foglyok, és mi voltunk az első magyar érkezők. [...] Az élelmezés gyalázatosan gyenge volt. Reggelre egy híg kávénak nevezett italt, vagy lila színű burizslevest¹ kaptunk, aminek a tetején néhány hagymadarab és olaj úszott. Ebédre krumpliból vagy káposztából főzött ún. gulyás volt [...], belekeverve némi birka- vagy kecskehúst. Tíznaponként kaptunk 1-1 kis csomag bolgár cigarettát és némi lekvárt, kétnaponként 1-1 kocka alakú „Profunt”-ot, barna kenyeret, sokszor szárazon vagy penészesen. Sajnos sok bajtársunk nem tudott lemondani a cigarettáról, és egy csomag cigarettát egy fél kenyérre cserélt el a társai-val. A nagyon gyenge élelmezés feljavítására a szemétdombról loptunk krumplihajat és ezt sütöttük meg a barakk tűzhelyeinek a platniján. Lavórokban mosdottunk és mostunk, és ehhez is a tűzhelyen tudtunk csak vizet melegíteni. A bori szerb lakosság, zömében egyszerű emberek, igyekeztek segíteni, és eleinte a láger kerítésénél hozott élelmüket cseréltük el ruhadarabjainkért, értéktárgyainkért, amíg azok annyira le nem fogytak, hogy csak a legszükségesebbek maradtak meg. [...]

Említettem a postát, a levelezést az itthon maradottakkal. El sem képzelik, mennyire vártuk – az itthon már megadott tábori postaszámunkra – a családi leveleket. Ez jelentette az egyetlen kapcsolatot az itthoniakkal, amíg a keretlegények² ezt is az ellenünk alkalmazott „fegyelmezés” során arra nem használták fel, hogy megbocsájthatatlan fájdalmat okozzanak avval, hogy az érkező leveleket a szemüink láttára a tűzbe dobták olvasatlanul.

(Egy bori túlélő, dr. Pollák László visszaemlékezése)

¹ burizs • hántolt búza; a háború idején a hiánycikknek számító rizs pótlására használták, innen ered a neve is

² keretlegény • a munkaszolgálatosokat őrző katonai egység, az ún. keret tagja

121.1-2. kép • Bori munkaszolgálatosok (balra), valamint keretlegények a központi tábor bejáratánál. Beszéljétek meg, hogy mit gondoltok a keretlegények foglyokkal szembeni bánásmódjáról!

208.1. kép • Tamási Áron az Amerikába menő hajó fedélzetén. Nézz utána, miért utazott az író az Egyesült Államokba! Mivel foglalkozott ott?

Az Ábel-trilógia

Tamási Áron legsikeresebb műve az 1932-ben megjelent **Ábel a rengetegben** című regénye. Egy kamaszfiú kalandjait meséli el, aki erdőpásztorként egyedül áll helyt a Hargitán. A történet életrajzi ihletésű, szereplőiben az író gyermekkorának alakjai jelennek meg.

A regény folytatásának címe **Ábel az országban**. A szerző ebben a műben is saját életútját követi. Benne a **Kolozsvárra kerülő főhős** történetével ismerkedhetünk meg, aki **az új környezetben is megőrzi erkölcsi tisztaságát**, s a falusi emberek egyszerű tisztánlátását.

A trilógia harmadik, **Ábel Amerikában** című részében a székely ifjú – miként az író maga is – **az Újvilágba kerül**. Itt sem tapasztal azonban mást, mint emberi kiszolgáltatottságot és bűnöket. Megrögzötten **keresi a választ az örök kérdésre: „mi célra vagyunk a világon?”** Végül megeli a feleletet: **„Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.”** Ábel megérti az üzenetet, s hazaindul. Apja meglátogatása után a Hargitára költözik ki, ahol a kutyájára is rálel. Végre hazatalál.

A regény szerkezete

A most olvasott **részlet** a trilógia első, **Ábel a rengetegben** című kötetének elejéről való, ebben található a **cselekmény előkészítése és a bonyodalom**. **Megismerjük a kiinduló helyzetet**, a körülményeket, a **Szakállas család tagjait**: az apát, az édesanyát és a főszereplőt, Ábelt, **valamint az eseményeket elindító, kényszer szülte apai döntést**: fiát a család nehéz anyagi helyzete miatt elszegődtetni erdőpásztornak.

A regény további részében található a **kibontakozás: Ábel élete és kalandjai a Hargitán**, ahol meg kell küzdenie a természeti viszontagságokkal, és az emberi gonosszággal, amelyet a csaló Fuszulán, valamint a gátlástalan csendőr, Surgyelán testesítenek meg. A csíksomlyói ferences szerzetesek, Márkus és a gvárdián pedig a jóakarát, a segítőkészség, az együttérzés meg tapasztalásában segítik a főhőst.

208.2–3. kép • Képek a regény filmváltozatából: Ábel otthon a szüleivel (balra), valamint az erdőn a román csendőr, Surgyelán társaságában. Adjatok címet a jeleneteknek!

A tetőpontot az jelenti, amikor Ábel eldönti, hogy elhagyja a Hargitát. Ezt több mozzanat készíti elő: az édesanyja és Márkus halála, Fuszulán és Surgyelán újabb megjelenése, a bank alkalmazottainak viselkedése.

A megoldás: nagy reményekkel és **a Hargitán szerzett tapasztalatokkal elindul, hogy új életet kezdjen.** Ábel a trilógia végére **felnőtté válik, kialakul a személyisége, értékrendje. Azt a regénytípust, amely ezt a folyamatot ábrázolja, fejlődésregénynek nevezzük.**

A regény stílusa

A Székelyföld nyelvjárása megjelenik nemcsak a párbeszédekben, hanem az elbeszélő részekben is. A tájszók mellett a mondatfűzés, a nyelvjárási szavak is a táj sajátos hangulatát közvetítik.

A történetet a 15 éves székely fiú E/1. személyben mondja el, az ő nézőpontján keresztül ismerhetjük meg ezt a világot. A párbeszédet humor hatja át. **Ez a gondolkodásmód a székelység helyzetéből fakad. Ábel alakja így válik jelképes értékű figurává.**

A történet sok olyan elemet tartalmaz, mely a népmesék hőseihez teszi hasonlóná a fiatalembert. **A valóság-hű ábrázolás és a mesés, misztikus elemek keveredése miatt nevezték el Tamási stílusát „tündéri realizmusnak”.**

Székely góbéságok

A góbé szó jelentése: agyafúrt, csavaros eszű székely ember. A székelyek e típusa minden esetben feltalálja magát, szófordulatok, talányos mondatok, nyelvi játékok színesítik kommunikációjukat. Íme egy példa:

„A székelyek között még mai napig sincs eldöntve, hogy melyik az igazi góbé? melyik az okosabb? Az öt székely szék népe ezen évelődik. Hát éppen ebben a járásban megindult egy csíki székely, hogy bizonyítékot szerezzen arról, melyik az okosabb.

Útközben találkozik egy udvarhelyivel, s szóba is ereszkednek. A csíki elmondja, hogy ő mi járatban van.

– Hát fölteszek egy kérdést – mondja az atyafi – s ha azt kend megfejtí, elhiszem, hogy az udvarhelyiek okosabbak, mint mi. Mondja meg nekem, hogy hány hagymát tett a feleségem a tarisznyámba? Ha megmondja, mind a hatot kendnek adom!

– Hát hatot! – vágja ki az udvarhelyi.

– Szó sincs róla – mondja a csíki –, mert nyolc volt, csakhogy kettőt már megettem fent a Mitács tetején.”

A regény egyik első kritikusa, Kristóf György 1933-ban szintén a mű nyelvi humorát, játékoságát emelte ki: *„Ábel kicsi fiú, de született figurázó alak. Akárcsak az apja vagy a somlyói gvárdián, mint minden székely, ha kell és ha kedv meg alkalom adódik. Hogy Ábelke tizenöt éve ellenére is olyan pompásan tud figurázni, abban nincs semmi baj. Nagyon is élvezzük figurás kedvét, mókázó tehetségét. [...] készséggel és fenntartás nélkül elismerjük: a székely figurázás technikáját Tamási nagyon jól ismeri s általában véve kitűnően, talpraesetten alkalmazza. Legalább a regény első felében, amelyik nagyon érdekes, bővelkedik valóban szép, költői részletekben. Az a mód pl., ahogy Tamási Ábellel elbeszéli apjának, ki maga is erdőpásztor, hazatérését, a nyúlhistóriát, Ábel szerződtetését, a Hargita rengetegébe el-felvonulást, a berendezkedést a rengeteg tetején lévő kunyhóba, s végül az apa eltávozását, a magára maradt fiú lelkiállapotát, nemcsak igaz és lélektanilag hű, hanem valódi irodalom, igazi költészet.”*

209.1. kép • Till Eulenspiegel szobra. A népi hős alakja más nemzetek irodalmában is megtalálható. A németeknél Till Eulenspiegel is ilyen tréfás, szellemes csínytevő figura. Keresettek hasonló népi hősöket ti is!

Tóték vendégéről, az őrnagyról már az érkezésekor kiderül, hogy egy manipulatív, kötözködő személyiség. A családdal való találkozás pillanatától igyekszik megalázni Tótot. Viselkedésével felfordítja a család megszokott életét.

- A mű elején az őrnagy viselkedése jelzi a családíró iránti ellenszenvét. Milyen jeleit tapasztalhatjuk ennek?

1. Kinek a megszólalásával indul a történet? Miért tekinthető kulcsszereplőnek? Milyen üzenet érkezik?
2. Idézd fel a kiinduló helyzetet! Hogyan készülnek az őrnagy fogadására?
3. Kik a szereplői a kezdő jeleneteknek? Mit tudunk meg róluk?
4. A kiinduló helyzet párbeszédei közül melyiket tartod groteszknak? Miért?
5. Melyik jelenettel kezdődik a bonyodalom? Miért alázza meg Tótot az őrnagy a találkozás első perceiben?
6. Hogyan folytatódik kettőjük konfliktusa? Idézz fel néhány ilyen jelenetet!
7. Hogyan viszonyul a család és a lakosok az alvó őrnaghoz? Mi okoz újabb bonyodalmat ebben a helyzetben?
8. Miért mond le a család az ellenállásról? Miért nem szállnak szembe a vendéggel? Ki hogyan viseli az irreális alkalmazkodás terhét?
9. Hogyan változik meg a családon belüli hierarchia? Igazold állításodat a darabból vett példák segítségével!
10. Hogyan válik értelmetlen teherre az eredetileg jótékony cselekedet, a dobozolás? Milyen újabb ötletei vannak az őrnagynak a teljesítmény fokozására?

Tudod-e?

„Minden balsikere-mért azzal vigasztalom magam, hogy legalább álmaimban zseniális író vagyok.” – mondta Örkény, ugyanis egy beszélgetésben elárulta, hogy a Tóték történetét megálmodta.

222.1. kép •

Nyírfakéregből készült tábori levelezőlap. A levelezőlap olyan postai küldemény volt, melynek mind a két oldalára lehetett írni. Milyen adatokat tudtok leolvasni a lapról?

223.1. kép • Örkény István (a bal szélén) katonaruhában. Az író melyik katonai szolgálatát jelenítheti meg a fotó? Válaszolj a kérdésre a lenti szöveg alapján!

223.2. kép • Munkaszolgálatosok. Nézzetek utána, milyen arányú veszteségeket szenvedett a 2. hadsereg a doni katasztrófa során! Milyenek voltak a munkaszolgálatosok veszteségei?

Örkény maga is megjárta a háború poklát. 1940-ben még zászlós rangban, tartalékos egészségügyi tisztként szolgált a frissen visszakapott Észak-Erdélyben. Hamarosan azonban nem várt fordulat következett be az életében, és a polgári jólét, amiben élt, szertefoszlott. Vonható-e párhuzam az alábbi szöveg alezredese és a Tóték őrnagy között? Miért? Beszéljétek meg!

1942 áprilisában megint behívót kapott. Nem figyelt fel arra, hogy a neve mellől hiányzik a rendfokozat. Fehér zászoly extra-egyenruhában, fekete lakkcipőben, fekete parolival, fehér glaszékesztyűvel – a vonaton még egyet udvarolva, s egy ígéretes randevút megbeszélve – vonult be Nagykátára – Muray alezredes (később háborús bűnösként halálra ítélt, hírhedt, vérengző vadállat) elébe, aki pimasz provokációnak tekintette ezt a megjelenést, üvöltött vele, rendfokozatát letépte, megpofozta, kiköttette, s így vágta be muszosnak [munkaszolgálatosnak], zsidó munkaszolgálatos századba. Paradoxon? groteszk? abszurd¹? – ez már több is annál, és ami következett: vagonban Gomelig, onnan gyalogmenetben a Don-kanyarig, csatlakozni a 2. magyar hadsereghez, amelyet a munkaszolgálatos századdal együtt megsemmisített, szétfröccsentett az 1943 januári orosz áttörés.

(Szabó B. István: Örkény)

Tudod-e?

Örkény gondolatai a következők voltak a Tóték első előadásáról: „A bemutató estéjén még a WC-ben is bukásszag honolt. És ez lett az első igazi színpadi sikerem.”

¹ abszurd • az ábrázolt jelenség szembe-tűnően ellentétes a valósággal, ezért képtelenségnek, gyakran nevetségesnek érezzük

A mű keletkezése

A Tóték eredetileg kisregénynek készült. A kötet megjelenése után Örkényt megkérték, hogy írjon színpadi változatot is belőle. Az ősbemutatóra 1967. február 24-én került sor a Thália Színházban. A darab nagy sikert aratott, a hazai abszurd színház első példája volt. Az alábbi korabeli kritika alapján ismételjétek át, mit tanultatok a groteszk fogalmáról!

„A Tóték előadása figyelemreméltóan ötletes kísérlet egy újfajta hang meghonosítására, a groteszk [...] színpadi megformálására. Kazimir Károly és Léner Péter rendezése megtalálta a tragikus és a komikus elemek pontos egyensúlyát, amellyel a sajátos hangvételű, az abszurditás, a naturális környezetfestés kétféle közegében élő darabot közel lehet vinni a közönséghez.” (Gesztli Pál)

223.3. kép • Az ősbemutatón készült felvétel. Milyen érzelmeket árul el a szereplők metakommunikációja (testtartása, arckifejezése, öltözete stb.)?

Áprily Lajos

(1887, Brassó – 1967, Budapest)

Erdélyi születésű magyar költő, szerkesztő, műfordító. Eredeti neve Jékely Lajos. Szülőföldjének Parajdot tekintette, ez a táj meghatározó szerepet kapott költészetében.

Parajdon, Székelyudvarhelyen és Kolozsvárott tanult, majd magyarnémet szakos tanárként Nagyenyeden tanított. Első verseskötete (*Falusi elégia*) tette ismertté nevét. Az erdélyi magyar irodalom szervezésében is szerepet vállalt. 1929-ben Budapestre költözött. A tanítás mellett itt újságok szerkesztésében is részt vett, s megjelent néhány verseskötete. Rövid időre visszaköltözött Parajdra, majd Visegrád mellett telepedett le.

Verseiben klasszikus hagyományokat, antik formákat követett. Műveiben békevágya és humanizmusa nyilvánul meg. Műfordítóként is sikeres volt, legismertebb fordításai Puskin *Anyeginje* és Janus Pannonius *Búcsú Váradtól* című verse. Fia, Jékely Zoltán szintén neves költő, műfordító volt.

Choli Daróczi József

(1939, Bedő – 2018, Budapest)

Magyar cigány író, költő, műfordító. Szülőfalujából tizenévesen a városba menekült munkalehetőséget keresve. Kezdetben az építőiparban dolgozott segédmunkásként, majd vājártanuló lett.

Külföldre akart szökni, de elfogták és börtönbüntetést kapott. A politikai foglyok között raboskodott. Szabadulása után Budapestre költözött, de alacsony iskolázottsága miatt nehezen talált munkát.

Esti tagozaton elvégezte a nyolc osztályt, majd a Jedlik Ányos Gimnáziumban érettségizett. Itt figyelt fel az egyik tanára irodalmi tehetségére. A Budapesti Tanítóképző Főiskolán szerzett pedagógus diplomát, népművelőként dolgozott, tanított a Zsám-béki Apor Vilmos Főiskola adjunktusaként. József Attila versei mellett az *Újszövetséget* is lefordította cigány nyelvre. A magyarországi cigány közéletben aktívan részt vett.

Christie, Agatha [ágátá kriszti]

(1890, Torquay – 1976, Cholsey)

Angol író, a „krimi koronázatlan királynőjeként” emlegetik. Egy dél-nyugat-angliai kisvárosban született. Családjá később Franciaországba költözött. 1914-ben férjhez ment, és született egy kislánya. Az első világháború idején ápolónőként dolgozott,

majd egy gyógyszerészlabornban helyezkedett el.

Ekkoriban merült fel benne a regényírás terve. El is készítette első regényének kéziratát, azonban a könyvet több kiadó visszautasította. Végül az 1926-ban megjelent műve, *Az Ackroyd-gyilkosság* hozta meg számára a várva várt sikert.

Elvált, majd 1930-ban újra férjhez ment. Második férjét gyakran kísérte el régészeti ásatásokra, és ezek az utak adták több regényének ötletét. A második világháborúban szintén kórházban dolgozott.

Több művét megfilmesítették, színdarabjait napjainkban is gyakran játsszák világszerte. Romantikus regényeket is írt, de ezek kevésbé voltak sikeresek.

Legnépszerűbb művei: *Halál a Niluson*, *Gyilkosság az Orient expresszen*, *Tíz kicsi néger*.

Dsida Jenő

(1907, Szatmárnémeti – 1938, Kolozsvár)

Erdélyi magyar költő. A két háború közötti erdélyi irodalom kiemelkedő alakja. Eredeti neve Binder Jenő Emil. Tanulmányait Budapesten, Beregszászon és Szatmárnémetiben végezte. Érettségi után a kolozsvári egyetem jogi karára iratkozott be,

de tanulmányait nem fejezte be.

Benedek Elek fedezte fel tehetségét, segítette a pályakezdő költőt. 1923-tól 6 éven át a *Cimbora* című folyóiratban jelent meg több verse, műfordítása. 1927-től a *Pásztortűz* című irodalmi folyóirat szerkesztője lett, majd az *Erdélyi Helikon* munkatársa. 1934-től a *Keleti Újságot* szerkesztette, amelyben állandó rovata volt *Anyanyelvünk* címmel. A nemzetiségi irodalom meghatározó alakja Erdélyben. Költészetére hatott a *Nyugat*, az avantgard, az újklasszicizmus. 1937-ben feleségül vette nagy szerelmét. A következő évben a szívbeteg költő egy meghűlés következtében elhunyt. A Házsongárdi temetőben helyezték végső nyugalomra. Legismertebb versei: *Nagycsütörtök*, *Psalmus Hungaricus*.

Herczeg Ferenc

(1863, Versec – 1954, Budapest)

Magyar író, színműíró. A Délvidéken született sváb polgári családban. A temesvári piarista gimnáziumban tanulta meg igazán a magyar nyelvet, majd Szegeden, később pedig Fehérlétföldön folytatta középfokú tanulmányait.

Budapesten jogot tanult, de az ügyvédi pályánál az irodalom jobban érdekelte. A *Budapesti Hírlap*nál kapott újságírói állást.

Korának elismert írója volt, az Akadémia tagja, többször is jelölték irodalmi Nobel-díjra. 1894-től az *Új Idők* képes hetilap szerkesztője. A nemzeti konzervatív irodalom vezéralakja lett. A kommunista rendszer elvette a hűvösvölgyi villáját, őt kitelepítették a Hortobágyra, majd végül két szobát kapott vissza házában, ahol haláláig élt. A kommunista hatalom ellehetetlenítette íróként.

Regényeket, történelmi drámákat írt. Jelentősebb művei: *Pogányok*, *Az élet kapuja*, *Pro Libertate*.

Illyés Gyula

(1902, Felsőrácegrespuszta – 1983, Budapest)

Magyar költő, író, drámaíró és műfordító. Paraszti családban született, apja uradalmi gépész volt. Iskoláit Simontornyan, Dombóváron, majd Bonyhádon végezte. Már ekkor kiűnt irodalmi tehetségével. Verselt, szavalt, hegedülni tanult.

Szülei válása után édesanyjával Budapestre költözött. Csak a háború és a forradalmak után tett érettségi vizsgát, majd a budapesti egyetem magyar-francia szakára iratkozott be. Mivel kapcsolatba került a baloldali mozgalommal, a letartóztatás elől emigrálni kényszerült. Párizsban találkozott a legmodernebb művészeti irányzatokkal.

Hazatérése után a *Nyugat* publikálta verseit, írásait. Egy ideig a *Nyugat* társszerkesztője, majd annak megszűnése után utódlapja, a *Magyar Csillag* című folyóirat szerkesztője volt.

Az 1930-as években csatlakozott a népi írók mozgalomához, s megírta a *Puszták népe* című könyvét, melyben szülőföldje uradalmi cselédeinek életét rajzolta meg. A német megszállás után vidéken bujkált, a háború után újra bekapcsolódott a közéletbe. A Rákosi-diktatúra éveiben, majd a Kádár-rendszer elején a közélettől visszavonultan élt, csak az 1960-as évektől jelentek meg ismét írásai.

Fontosabb művei: *Puszták népe*, *Petőfi Sándor*, *A költő felel*, *Fáklyaláng*.

Juhász Gyula

(1883, Szeged – 1937, Szeged)

Magyar költő. Felmenői iparosok voltak. A szegedi piarista gimnáziumban tanult, tehetsége korán megmutatkozott. Már 16 évesen versei jelentek meg a *Szegedi Naplóban*, majd Budapesten is.

A pesti egyetemen folytatta tanulmányait, ahol szoros barátságot kötött a *Nyugat* majdani alkotóival: Babits Mihállyal, Kosztolányi Dezsővel. Magyar–latin szakos tanári diplomát szerzett. Azonban nem maradhatott a fővárosban, vidéki városokba helyezték ki tanítani. Emiatt szinte számszerűsítettnek érezte magát, többször kísérelt meg öngyilkosságot.

Nagyvárad munkája során ismerte meg Sárvári Anna színésznőt, aki a költő múzsája lett. Ennek a reménytelen szerelemnek az emlékét őrzik az Anna-versek.

1917-től Szegeden élt, távol a fővárosi irodalmi élettől. Újságíróként dolgozott. Ő figyelte fel először a fiatal József Attilára, akit segített, bátorított. Betegsége tovább növelte elszigeteltségét, végül önkéntes vetett véget életének.

Kányádi Sándor

(1929, Nagygalamfalva – 2018, Budapest)

Kossuth-díjas erdélyi magyar költő és műfordító. Életművéért megkapta a Nemzet Művésze címet, és nemzetközileg is elismert alkotóvá vált.

Szegény gazdálkodó családban született. Iskoláit szülőfalujában, Székelyudvarhelyen végezte, majd a kolozsvári egyetemen szerzett magyartanári diplomát 1954-ben, de életét a költészetnek szentelte. Több folyóiratnál dolgozott, majd a *Napsugár* című gyermeklapot szerkesztette 1960-tól három évtizeden keresztül.

Figyelme egyre inkább az erdélyi magyarság felé fordult. A megmaradás érdekében az anyanyelv megőrzését elsődleges feladatnak tartotta. A magyar irodalom klasszikusait ismertette meg a fiatalokkal, gyermekverseket írt, hogy olvasóközönséget teremtsen. Irodalmi munkásságát Magyarországon is megismerték, szinte minden verseskötetét kiadták. A Digitális Irodalmi Akadémia tagjává választották, a magyarországi irodalmi élet meghatározó alakja lett.

Végakarátának megfelelően szülőfalujában, Nagygalamfalván helyezték végső nyugalomra.

Tartalomjegyzék

A Nyugat első nemzedéke

Irodalmi és kulturális élet a <i>Nyugat</i> első korszakában	6
Stílusirányzatok a <i>Nyugat</i> korában	10
Ady Endre pályaképe	12
Ady Endre: <i>Üzenet egykori iskolámba</i>	13
Ady Endre: <i>Góg és Magóg fia vagyok én...</i>	15
Ady Endre: <i>A magyar Ugaron</i>	18
Ady Endre: <i>A föl-földobott kő</i>	20
Ady Endre: <i>Lédával a bálban</i>	23
Ady Endre: <i>Őrizem a szemed</i>	25
Juhász Gyula: <i>Tiszai csönd</i>	28
Juhász Gyula: <i>Milyen volt...</i>	31
Babits Mihály pályaképe	34
Babits Mihály: <i>Messze... messze...</i>	35
Babits Mihály: <i>Ádáz kutyám</i>	38
Kosztolányi Dezső: <i>Mostan színes tintákról álmodom</i>	41
Tóth Árpád: <i>Körúti hajnal</i>	43
Összefoglalás	46

Móricz Zsigmond: *Légy jó mindhalálig*

Móricz Zsigmond pályaképe	48
1–4. fejezet	49
5–8. fejezet	53
9–12. fejezet	58
A regényről	62
Összefoglalás	66

Versek

Áprily Lajos: <i>Március</i>	68
Dsida Jenő: <i>Hálaadás</i>	71
József Attila pályaképe	74
József Attila: <i>Tiszta szívvel</i>	75
József Attila: <i>Kertész leszek</i>	78
József Attila: <i>Rejtelmek</i>	80
József Attila: <i>Születésnapomra</i>	82
Radnóti Miklós pályaképe	86
Radnóti Miklós: <i>Nem tudhatom...</i>	87
Szabó Lőrinc: <i>Tücsökgzene</i>	91
Nagy László: <i>Ki viszi át a Szerelmet</i>	95

Weöres Sándor: <i>A társ</i>	97
Kányádi Sándor: <i>Két nyárfa</i>	99
Kányádi Sándor: <i>Öreg iskola ünnepére</i>	102
Choli Daróczi József: <i>Dal</i>	104
Összefoglalás	106

A 20. századi történelem az irodalomban

Vérző Magyarország	108
Reményik Sándor: <i>Tempлом és iskola</i>	110
Reményik Sándor: <i>Mi a magyar?</i>	113
Történelmi traumák a 20. században	116
Radnóti Miklós: <i>Hetedik ecloga</i>	118
Radnóti Miklós: <i>Erőltetett menet</i>	122
Örkény István: <i>In memoriam dr. K. H. G.</i>	125
Pilinszky János: <i>Francia fogoly</i>	128
Wass Albert: <i>Üzenet haza</i>	132
Illyés Gyula: <i>Egy mondat a zsarnokságról</i>	136
Orwell: <i>Állatfarm</i>	143
Szabó Magda: <i>Abigél</i>	152
Összefoglalás	160

Kisepikai alkotások, regényrészletek

Móricz Zsigmond: <i>Hét krajcár</i>	162
Karinthy Frigyes: <i>Röhög az egész osztály</i>	168
Örkény István: <i>A végzet</i>	172
Agatha Christie: <i>Gyilkosság a vadászlakban</i>	174
Kós Károly: <i>Az országépítő</i>	185
Sütő András: <i>Anyám könnyű álmot ígér</i>	189
Tamási Áron pályaképe	193
Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	194
Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	199
Herczeg Ferenc: <i>Pro libertate</i>	211
Nyirő József: <i>Uz Bence</i>	216
Összefoglalás	220

Örkény István: *Tótek*

Első rész	222
Második rész	225
A drámáról	227
Összefoglalás	230
Irodalmi kislexikon	231
Életrajzok	232

